

Анатолій Черненко,
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

Анатолій Шиян,
старший викладач кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ

З набранням чинності нового Кримінального процесуального кодексу України (2012 року) в співробітників поліції виникла проблема щодо процесуального оформлення вилучення в осіб речей, обіг яких заборонений законом. Насамперед, це стосується вогнепальної або холодної зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв, наркотичних засобів психотропних речовин або їх аналогів, тобто тих діянь, які підпадають під ознаки кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 263, 307, 309 Кримінального кодексу України (далі – КК) [1]. Як засвідчує практика, такі проблеми виникають як до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), так і після цього.

Відсутність чіткого і конкретного регулювання цього питання у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) призводить до того, що вилучення в осіб зазначених речей слідчі здійснюють під час процесуальної дії, яку іменують «оглядом» (без вказівки на об'єкт, який оглядається), «оглядом місця події», «оглядом місцевості» тощо. Нерідко вилучення речей здійснюється в ході поверхневого огляду особи. При цьому досить часто такі дії проводяться вже після затримання особи іншими співробітниками поліції.

Аналіз складених за результатами проведення такої процесуальної дії протоколів, застосованих при цьому технічних засобів фіксування (відеозаписів та фотозйомки) свідчить про те, що частіше всього замість оглядів «місця події», «місцевості», поверхневого огляду фактично здійснюється огляд особи, під час якого на її тілі, під одягом або в самому одязі чи взутті особи знаходять відповідні речі, зберігання яких підпадає під ознаки кримінальних правопорушень. При цьому слідчі зовсім не звертають увагу на положення ч. 1 ст. 237 КПК, які визначають, що об'єктами огляду можуть виступати лише місцевість, приміщення, речі та документи [2]. Якщо ж за вказаних вище обставин оглядається особа, то така дія містить всі ознаки іншої слідчої (роз-

шукової) дії – особистого обшуку і повинна трактуватися саме так. А обшук, як відомо, за своїми підставами і порядком проведення суттєво відрізняється від огляду.

Ще одним проблемним моментом, який спостерігається при таких ситуаціях, є неусвідомлення слідчими факту того, що в разі проведення зауваженого під огляд обшуку особа набуває відповідного процесуального статусу незалежно від існування якогось рішення про це (особливо у випадках здійснення «оглядів» слідчими після затримання особи іншими співробітниками поліції). Адже, виходячи з вимог ст. 209 КПК, яка визначає, що особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися із уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою, в згаданих вище випадках особа стає підозрюваною.

На жаль, прикладів такого нерозуміння слідчими цієї важливої обставини можна зустріти досить часто. Так, автору доповіді довелося спостерігати це на одному з судових засідань, коли суддя, з'ясовуючи у слідчого обставини вилучення вогнепальної зброї в обвинуваченого, на запитання щодо його статусу в момент «огляду», отримав відповідь, що особа в цей час ніякого статусу не мала, якимись процесуальними правами не володіла і не могла володіти.

Таке нерозуміння слідчими даної обставини призводить до край негативних наслідків у кримінальних провадженнях, які ними розслідуються. Першим із них є те, що під час проведення так званих «оглядів» особам не повідомляються і не роз'яснюються процесуальні права, якими вони володіють, не надається можливість для їх реалізації. В кінцевому рахунку це призводить до істотного порушення таких загальних засад кримінального провадження, як верховенство права (ст. 8 КПК), законність (ст. 9 КПК), забезпечення права на захист (ст. 20 КПК) та ін.

Як правило, другим негативним наслідком стають судові рішення, якими результати так званих «оглядів», а також отримані на їх основі інші фактичні дані визнаються недопустимими доказами. Обґрунтування цих судових рішень дуже просте і є однотипним у багатьох кримінальних провадженнях. Так, Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду в постанові від 21 січня 2020 року у справі № 381/2316/17 (провадження № 51-2344км19) вказав: «Таким чином, суд першої інстанції з'ясував, що слідчий під виглядом проведення огляду місця події фактично здійснив особистий обшук ОСОБА_1, під час якого в нього було вилучено речовину білого кольору, ззовні схожу на амфетамін, чим порушив вимоги процесуального закону, якими не передбачено можливості проведення такої слідчої дії до внесення до ЄРДР відомостей про скоєне кримінальне правопорушення. ... При цьому суд установив, що затримання ОСОБА_1 у порядку ст. 208 КПК не проводилося, протокол його затримання не складався, процесуальні права не роз'яснювалися, а отже фактичний обшук був проведений з грубими пору-

шеннями вимог кримінального процесуального закону. За таких обставин суд першої інстанції дійшов обґрунтованого висновку про те, що протокол огляду місця події, в якому відображено вилучення у ОСОБА_1 порошкоподібної речовини білого кольору, здобуто з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, встановлених нормами статей 208 і 214 КПК, у зв'язку з чим такий доказ належить визнати недопустимим» [3].

Вбачається, що виключення зі слідчої практики згаданих вище помилок, а з судової діяльності – прийняття подібних судових рішень, можна досягти так: 1) більш чітким законодавчим врегулюванням процесуальних норм, якими визначається порядок вилучення речей і документів; 2) ретельним вивченням слідчими (як самостійно, так і під час проведення відповідних занять) судової практики.

1. Кримінальний кодекс України: *чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 серп. 2020 року*. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 292 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: *чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 серп. 2020 року*. К.: ПАЛИВОДА А.В., 2020. 452 с.

3. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 21 січня 2020 року у справі № 381/2316/17 (провадження № 51-2344км19). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87179214>.

Ольга Ядловська,
доцент кафедри
соціально-гумантарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат історичних наук

ПРОЯВИ ІСТОРИЧНОГО ЦИКЛУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ПИТАННЯХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Питання верховенства права має суспільний запит у багатьох сферах життєдіяльності українського суспільства. Наша держава є багатонаціональною, що широко враховується у процесах державотворення, який ґрунтується на історичних традиціях толерантного ставлення до національних менш як одного з проявів верховенства права, зокрема у розрізі реалізації культурних та освітніх запитів представників різних національностей.

Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише